

مجموعه مقالات

همایش

چالش‌ها و چشم‌اندازهای توسعه ایران

هم‌اندیشی پژوهشگران و نظریه‌پردازان کشور

« کتاب اول »

۱۳۸۴

همایش چالشها و چشم اندازهای توسعه ایران (۱۳۸۱): تهران).

مجموعه مقالات همایش چالشها و چشم اندازهای توسعه ایران: هم اندیشی پژوهشگران و نظریه پردازان کشور / نوشته جمعی از پژوهشگران و نظریه پردازان کشور. - تهران: مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی، ۱۳۸۴.

ج

ISBN 964-338-136-6 (۱. ج) ریال ۲۹۰۰۰

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

۱. توسعه پایدار -- ایران -- کنگره ها. ۲. ایران -- اوضاع اجتماعی -- قرن ۱۴ -- کنگره ها. ۳. ایران -- اوضاع اقتصادی -- قرن ۱۴ -- کنگره ها. الف. مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی. ب. عنوان.

۳۳۸/۹۵۵

HD ۷۵/۶/۵۸۳

۱۳۸۱

م۸۴-۵۴۶۴

کتابخانه ملی ایران

کتابخانه ملی ایران	
سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان یزد	
شماره:	۹۶۹۶
تاریخ:	۱۵/۴/۸۳

نام کتاب: مجموعه مقالات همایش چالشها و چشم اندازهای توسعه ایران

هم اندیشی پژوهشگران و نظریه پردازان کشور (زمان برگزاری اسفند ۱۳۸۱)

نوشته: جمعی از پژوهشگران و نظریه پردازان کشور

ناشر: مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۸۴

حروفچینی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

مرکز چاپ و انتشارات مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی

نمایشگاه و فروشگاه دائمی کتاب: خیابان کریمخان زند - خیابان استاد نجات‌اللهی شمالی - شماره ۲۶۸

تلفکس: ۸۸۸۴۶۳۴۴

جهانی شدن اقتصاد، نظام تجاری چند جانبه و برنامه چهارم توسعه

دکتر سید حسین میر جلیلی، استاد یار پژوهشکده اقتصاد
پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

چکیده:

جهانی شدن اقتصاد، فرایند ادغام بازارهای کالا، خدمات و عوامل تولید (کار - سرمایه) است. در این فرایند جابه جایی نیروی کار، جریان سرمایه و مبادله کالاها و خدمات به طور فزاینده افزایش می یابد. با گسترش جهانی شدن اقتصاد، نظام تجاری چندجانبه نیز تکامل یافته است. اصول و کارکردهای نظام تجاری چندجانبه سبب شده است تا سیاست تجاری به شیوه متداول کمرنگ شده و ساز و کار جدیدی جایگزین آن گردد. در این مقاله پس از تبیین وضع موجود نظام تجارت خارجی جمهوری اسلامی ایران، رهیافت‌هایی برای برنامه چهارم توسعه اقتصادی کشور، با توجه به جهانی شدن اقتصاد و توسعه نظام تجاری چندجانبه، ارائه می شود.

۱. مقدمه:

در این مقاله ابتدا جهانی شدن اقتصاد تعریف و عوامل مؤثر بر آن از جمله نظام تجاری چندجانبه بر شمرده می شود. سپس نظام تجاری چندجانبه تعریف و قلمرو، اصول، کارکردها و مزایای آن توضیح داده می شود. بخش بعدی مقاله اختصاص به برنامه چهارم دارد که در آن وضع موجود کشور در انطباق با

اروپا) و یکی از اعضای ملحق شده آن (تایوان) کشور محسوب نمی شوند و منطقه مجزای گمرکی به حساب می آیند.

ماده ۷ قانون امور گمرکی، هرگاه کالایی با قیمت نامناسب یا تسهیلات غیر عالی از کشوری برای ورود به ایران عرضه شود و این عمل برای اقتصاد کشور ناسالم تلقی گردد، هیئت وزیران می تواند در هر موقع بنابه پیشنهاد وزارت بازرگانی، برای ورود کالای مزبور از آن کشور، سود بازرگانی ویژه ای برقرار کند.

جهانی شدن اقتصاد و نظام تجاری چند جانبه تبیین و با ارائه وضع مطلوب، چگونگی رسیدن از وضع موجود به وضع مطلوب (برنامه ریزی) ارائه می‌شود.

۲. جهانی شدن اقتصاد

جهانی شدن اقتصاد^۱ به معنای افزایش معاملات بین المللی در بازارهای کالا، خدمات و عوامل تولید همراه با رشد تعداد و حوزه فعالیت بازیگران فرامرزی مانند شرکتها، حکومتها، نهادهای بین المللی و سازمانهای غیر دولتی است. در نگاه اول، جهانی شدن به معنای رشد تجارت بین المللی به نظر می‌رسد ولی این پدیده گسترش عوامل دیگری مثل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، شرکت‌های فراملیتی، یکپارچگی بازارهای سرمایه جهانی و جابه‌جایی سرمایه مالی ناشی از آن، دامنه فراسرزمینی سیاستهای دولتی، توجه سازمانهای غیر دولتی به مسائل جهانی و محدودیتهای حاکم بر سیاستهای دولتی بر اثر عضویت در نهادهای بین‌المللی را دربر می‌گیرد. اقتصاد جهانی قبل از جنگ جهانی اول به قله جهانی شدن رسید ولی موج کنونی جهانی شدن بسیار فراتر از قبل است (دیردورف، ۲۰۰۰، ص ۳).

با تبلور پدیده جهانی شدن اقتصاد، دو مفهوم اقتصاد بین‌الملل^۱ و اقتصاد جهانی شده باید از یکدیگر تفکیک شود. اقتصاد بین‌الملل وضعیتی است که در آن واحدهای اقتصادی همان اقتصادهای ملی هستند. اما اقتصاد جهانی شده نوعی نظام اقتصادی در سطح جهانی است که اقتصادهای ملی در یکدیگر ادغام و یکپارچه شده‌اند و زیر شمول نظام اقتصاد جهانی درآمده‌اند. مهمترین عواملی که بر "جهانی شدن اقتصاد" مؤثر بوده‌اند عبارت‌اند از:

۱.۲. رشد تجارت بین‌الملل

از جنگ جهانی دوم به بعد تجارت جهانی به سرعت رشد کرد. افزایش صادرات و واردات، عامل افزایش باز بودن اقتصادها شد. باز بودن نیز به نوبه خود گسستگی اقتصاد بین‌الملل را به یکپارچگی مبدل ساخت. صادرات کالایی از ۱۹۴۸ تا ۱۹۹۷ سالانه ۶ درصد به طور متوسط رشد کرده است در حالی که رشد متوسط سالانه محصول به میزان ۳/۷ درصد صورت گرفته است. به عبارت دیگر تجارت ۱۷ برابر شده است، در حالی که GNP طی این دوره تقریباً ۶ برابر رشد کرده است. در مورد محصولات صنعتی، تجارت جهانی ۳۰ برابر شده است، در حالی که GDP جهانی تنها ۸ برابر رشد کرده است^۲. در کشورهای توسعه یافته، باز بودن (نسبت تجارت به GDP) از ۱۶/۶ به ۲۴/۱ درصد بین ۱۹۸۵ و ۱۹۹۷ افزایش یافته است. در کشورهای در حال توسعه این شاخص از ۲۲/۸ درصد به ۳۸ درصد بین ۱۹۸۵ و ۱۹۹۷ افزایش یافته است. رشد سریعتر در کشورهای در حال توسعه توضیح می‌دهد که چرا سهم آنها در تجارت جهانی از کمتر از

1-Economic Globalization.

2-W.T.O, Globalization. 1998. p33

۲۵ درصد به تقریباً ۳۰ درصد طی همین دوره افزایش یافته است. تجارت خدمات در کشورهای OECD تقریباً دو برابر نرخ تجارت کالایی بین ۱۹۸۰ و ۱۹۹۵ افزایش یافته است. در تجارت خدمات بالغ بر یک تریلیون دلار بوده است که ۲۳ درصد کل تجارت جهانی را شامل می شود.

۲.۲) افزایش سرمایه گذاری مستقیم خارجی توسط شرکتهای فراملیتی

گسترش سرمایه گذاری مستقیم خارجی توسط شرکتهای فراملیتی عامل دیگر مؤثر بر فرایند جهانی شدن بوده است. سرمایه گذاری مستقیم خارجی بین سالهای ۱۹۷۳ و ۱۹۹۶ سالانه تقریباً ۱۷ برابر رشد کرده و از حدود ۲۱/۵ میلیارد دلار به حدود ۳۵۰ میلیارد دلار افزایش یافته است. این امر دلالت بر نرخ رشد متوسط سالانه بیش از ۱۲ درصد دارد. موجودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی از ۱۶۵ میلیارد دلار در پایان ۱۹۷۳ به ۳۲۰۵ میلیارد دلار در ۱۹۹۶ افزایش یافته است. طی چند سال اخیر متوسط گردش مالی روزانه در بازارهای ارز از حدود ۲۰۰ میلیارد دلار در اواسط دهه ۱۹۸۰ به بیش از ۱/۲ تریلیارد دلار در ۱۹۹۶ رسیده است.

رشد جابه جایی بین المللی سرمایه، در سرمایه گذاری غیر مستقیم (اوراق بهادار) بیشتر بوده است. سهم داراییهای خارجی از تولید ناخالص داخلی جهانی تا سال ۱۹۸۰ به سطح قبل از جنگ جهانی اول نرسید ولی بعداً تا سال ۱۹۹۵ به سه برابر سطح مذکور افزایش یافت. نسبت مقدار بالفعل سرمایه گذاری مستقیم خارجی به تولید ناخالص داخلی جهان از سال ۱۹۶۰ تا سال ۱۹۹۵ رشدی معادل ۵۹ درصد داشته است. بدین ترتیب، روشن است که حداقل در نیمه دوم قرن بیستم، هم تجارت بین الملل و هم جابه جایی بین المللی سرمایه در اشکال مختلف از رشدی مستمر برخوردار بوده است. در مقابل، جابه جایی نیروی کار رشد زیادی نداشته است یا حداقل در سطحی قابل مقایسه با آغاز قرن بیستم نبوده است (دیردورف ۲۰۰۰). هم اکنون بیش از ۱۴۰ کشور عضو ماده ۸ IMF هستند که مبادلات آزادسازی حساب جاری را تصریح می کنند. این رقم بیش از دو برابر رقم سال ۱۹۹۰ است و شامل بیش از ۷۵ درصد اعضای IMF است.

۳.۲) پیشرفت ارتباطات و فناوری اطلاعات

طی بیست سال گذشته فناوری اطلاعات به سرعت رشد کرده و بر روابط اقتصادی بین المللی تأثیر گذاشته است. به گونه ای که استفاده شرکتها از شبکه اطلاعات، مزبتهای نسبی را دگرگون کرده و مزبتهای رقابتی جدیدی به وجود آورده است.

پیشرفت فناوری ارتباطات و فناوری رایانه ادغام بازارهای جهانی را امکان پذیر ساخت. پیشرفت فناوری بر قدرت رقابت در تمامی بخشها اثر گذاشت و پیشرفت در فناوری اطلاعات، علی الخصوص سبب تغییر روشهای تجارت میان بنگاهها گردید. ذخیره جا در خطوط هوایی، هتلها، کرایه اتومبیل، خرید

خدمات بیمه ای، خدمات اعتباری، نوآوریهای مالی، طراحی نقش برای الگوسازی در صنعت نساجی، از جمله تسهیلات ارتباطات و فناوری اطلاعات است. فناوری ارتباطات دور پراکنده شدن فرایند تولید را در مناطق مختلف امکان پذیر کرده است. طراحی در نزدیکی بازار فروش و مطابق سلیقه متقاضیان و تولید هزاران کیلومتر آن طرفتر صورت گیرد. شاید مهمترین عاملی که باعث جهانی شدن سریع تولید شده، انقلاب در نیمه هادیها و فناوری میکروچیپ و کاربرد آن در ترکیب با پیشرفتهای فنی در ارتباطات دور بود. با توانایی انتقال عملی حجم عظیمی از داده ها با هزینه های بسیار کم، بنگاهها به سادگی می توانند از لحاظ جغرافیایی مراحل مختلف تولید را بدون از دست دادن کنترل مدیریتی متنوع سازند.

کاهش شدید در هزینه های ارتباطات و حمل و نقل بین المللی و امکان تجزیه فرایندهای تولید هم تعداد زیادی از کالاها و خدمات غیر قابل تجارت را به قابل تجارت تبدیل کرد و هم فرایند جهانی شدن تولید و خدمات را شتاب بخشید. همزمان با آن، کاهش سریع هزینه های ارتباطات بین المللی و پیشرفت فناوری اطلاعات، امکانات گسترده ای برای جریانهای بین المللی مالی بوجود آورد.

روندهای رشد تجارت و سرمایه گذاری خارجی در رشد حمل و نقل بین المللی منعکس شده است. در ۱۹۴۸ حمل کالا با کشتی به صورت بین المللی بالغ بر ۴۹۰ میلیون متر یک تن تخمین زده می شود. در ۱۹۹۷، ۴۴۹۱ متر یک تن یا ۱۰ برابر آن حمل شده است. برای حمل هوایی، تعداد کیلومترهای پروازی تقریباً ۳۲ درصد در بین سالهای ۱۹۵۸ تا ۱۹۹۷ رشد کرده است. نرخ رشد متوسط سالانه بارتن در هر کیلومتری این دوره ۱۳ درصد بوده است. رشد 'جابه جایی' اطلاعات در شبکه های ارتباطات دور حتی سریعتر از جابه جایی کالاها بوده است.

۲.۴ ادغام مالی

در چند دهه اخیر، بازارهای مالی بیشتر در یکدیگر ادغام شده اند و جهانی شدن بازارهای پول و سرمایه از دهه ۱۹۷۰ به بعد به صورت تصاعدی بوده است. طی ده سال گذشته حجم معاملات مالی بین المللی و ادغام بازارهای مالی کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته در نظام مالی جهانی با سرعت بیشتری از ادغام جهانی سایر بازارها انجام شده است. افزون بر آن شاهد رشد سریع معاملات مالی برون مرزی هستیم. مهمترین علل افزایش جریانهای مالی بین المللی (هیرست و تامپسون، ص ۱۹۷) عبارت اند از:

۱. شناور شدن نرخهای ارز.
۲. رشد تجارت بین الملل.
۳. ظهور غیرمنتظره وجوه زیاد و متحرک اوپک.

۴. عدم توازن ساختاری در پرداختهای برخی اقتصادهای بزرگ.
 ۵. آزاد سازی و مقررات زدایی بازارهای مالی توسط دولتهای ملی و کنار گذاشتن کنترل سرمایه.
 موارد یاد شده سبب افزایش حجم جریانهای بین المللی سرمایه شده اند.
 جدول شماره (۱) تحول نظام های نرخ ارز را از ثابت به شناور از سال ۱۸۷۹ تا کنون نشان می دهد.
 همان طور که در جدول شماره (۱) می توان مشاهده کرد طی دوره بیش از یکصد سال ، رژیمهای نرخ ارز
 از حالت ثابت به نیمه ثابت و در نهایت به شناوری جهانی تحول یافته است.
 جدول شماره (۱) تحول نظام های نرخ ارز

دوره زمانی	رژیم ارزی
۱۸۷۹ - ۱۹۱۴	۱- استاندارد طلا در سطح بین المللی
۱۹۱۸ - ۱۹۳۹	۲- بی ثباتی رژیم های ارزی بین دو جنگ جهانی اول و دوم
۱۹۱۸ - ۱۹۲۵	الف- شناور
۱۹۲۵ - ۱۹۳۱	ب- بازگشت به استاندارد طلا
۱۹۳۱ - ۱۹۳۹	ج- بازگشت به شناوری
۱۹۴۵ - ۱۹۷۱	۳- استاندارد طلا با نرخ نیمه ثابت
۱۹۴۵ - ۱۹۵۸	الف- برقراری تبدیل پذیری
۱۹۵۸ - ۱۹۷۱	ب- نظام خاص برتون و ووز
۱۹۷۱ - ۱۹۸۴	۴- استاندارد دلار با نرخ شناور
۱۹۷۱ - ۱۹۷۴	الف- شکست در ایجاد توافق
۱۹۷۴ - ۱۹۸۴	ب- بازگشت به شناوری
۱۹۷۹ - ۱۹۹۳	۵- نظام پولی اروپا و منطقه بزرگ مارک آلمان
۱۹۸۵ - ۱۹۹۳	۶- تفاهم نامه مداخله پلازا - لوور
۱۹۹۳ تا کنون	۷- گرایش به سوی احیای شناوری جهانی

Source : p. Hirst and G. Thompson , "Globalization in Question" , P.۲۳

۵.۲. سیاست آزادسازی اقتصادی:

سیاستهای آزادسازی به طور تصاعدی فضای اقتصادی در دسترس تولید کنندگان و سرمایه گذاران را گسترش داد و فرایند جهانی شدن در بخش بزرگی از اقتصاد جهانی را تسریع نمود. یعنی فرایندی ایجاد شد که در آن تولید کنندگان و سرمایه گذاران به گونه‌ای رفتار می کنند که گویا اقتصاد جهان شامل یک بازار واحد است. هر چند "جهانی شدن اقتصاد" محصول آزاد سازی است، اما خود نیز آزاد سازی را شتاب می بخشد. بنگاهها به طور فزاینده‌ای تولید فراملی را برای قدرت رقابت و سودآوری خود ضروری می دانند و فشار بیشتری بر دولتها می آورند تا شرایطی فراهم نمایند که به آنها اجازه دهد در سراسر جهان فعالیت نمایند. این وضعیت از آزادسازی تجارت بین الملل تاثیر زیادی پذیرفته است (UNCTAD، ۱۹۹۶، ص ۸).

موانع تجاری پایین تر و آزادسازی بیشتر به شرکتهای بیشتری برای جهانی شدن ساختارهای تولیدی از طریق سرمایه گذاری در خارج اجازه فعالیت داده است که به نوبه خود مشوق بیشتری برای تجارت فراهم می آورد. افزایش جریان اطلاعات و قابلیت تجارت بیشتر در کالاها و خدمات بر تصمیمات مربوط به مکان تولید تاثیر گذاشته است. مشاغل قادرند اجزای مختلف فرایندهای تولیدشان را در کشورها و مناطق مختلف مستقر سازند و در عین حال ماهیت شرکتی واحد را حفظ کنند. در نتیجه جهانی شدن اقتصاد برای تولید یک اتومبیل معین حداقل از ۹ کشور در تولید، بازار بابتی و فروش درگیرند. ۳۰ درصد ارزش اتومبیل به خاطر مونتاژ به کره، ۱۷/۵ درصد به ژاپن برای قطعات و فناوری پیشرفته، ۷/۵ درصد به آلمان برای طراحی، ۴ درصد به تایوان و سنگاپور برای قطعات کوچک، ۲/۵ درصد به انگلستان برای تبلیغات تجاری و خدمات بازاریابی و ۱/۵ درصد به ایرلند و باربادوس برای فراوری داده ها می رود (سازمان تجارت جهانی، ۱۹۹۸، ص ۳۶).

از نظر با گواتی در قرن ۲۱ اقتصاد کشورها به طور فزاینده‌ای در یکدیگر ادغام می شوند به گونه‌ای که تجارت، سرمایه گذاری و جریانهای سرمایه‌ای پرتقوی بطور فزاینده‌ای مرزهای ملی را در نور دیده و تعریف جدیدی از اقتصاد نوین جهانی ارائه خواهند داد. در نتیجه پرسشهای علم اقتصاد تغییر می کند. پیامد آن هم تغییر محتوای علم اقتصاد است. پس جهانی شدن می تواند محتوای علم اقتصاد را (پرسشهای جدید و پاسخهای جدید) دگرگون سازد (هی، ۱۹۹۲).

۲.۶. نقش نظام تجاری چند جانبه در جهانی شدن اقتصاد

نظام تجاری چند جانبه بر عوامل پنجگانه مؤثر بر جهانی شدن اقتصاد - رشد تجارت بین الملل، افزایش سرمایه گذاری مستقیم خارجی، پیشرفت ارتباطات و فناوری اطلاعات، ادغام مالی و آزادسازی

اقتصادی - تأثیر بسزایی داشته است. این نظام نقش تعیین کننده‌ای در رشد تجارت بین الملل ایفا نموده است. هم اکنون بیش از پنج دهه از شکل گیری این نظام می گذرد. تجارت جهانی از بنیانگذاری آن در سال ۱۹۴۷ تاکنون ۱۷ برابر رشد کرده و سرمایه گذاری مستقیم خارجی تنها در دهه گذشته ۵ برابر افزایش یافته است (سازمان تجارت جهانی، ۱۹۹۸، ص. ۳۳). این افزایش از موافقت نامه چند جانبه دور اروگوئه TRIMs تأثیر پذیرفته است که طی آن تدابیر سرمایه گذاری مرتبط با تجارت مشمول مقررات نظام تجاری چند جانبه گردید. از سوی دیگر تسهیل عبور کالاهای سرمایه گذاران خارجی که اقدام به سرمایه گذاری مستقیم می نموده اند از تبعات تکامل این نظام و حذف موانع مرزی تجارت طی ۸ دور مذاکره تجاری چند جانبه بوده است. سیاست آزادسازی اقتصادی نیز به شدت از این نظام تأثیر پذیرفته است. یکی از اصول این نظام، تجارت آزادتر از طریق آزادسازی تجاری (کاهش موانع تجاری) است. جدول شماره ۱۲ اهداف ۹ دوره مذاکره تجاری چند جانبه را از سال ۱۹۴۷ تا کنون نشان می دهد. رشد تجارت بین الملل و کاهش موانع تجاری از عوامل مؤثر بر ادغام بازارهای مالی بوده است. از سوی دیگر توسعه نظام تجاری چند جانبه نیاز به پیشرفت ارتباطات و فناوری اطلاعات را دو چندان کرده که نیاز هم، مادر ابداع است. بنابراین نقش نظام تجاری چند جانبه در جهانی شدن اقتصاد نقشی کلیدی بوده است.

۳. نظام تجاری چند جانبه

نظام تجاری چند جانبه را می توان مجموعه ای از قواعد بین المللی دانست که کشورها ملزم هستند در روابط تجاری خود با یکدیگر از آن پیروی نمایند (آی. تی. سی، ۱۹۹۹، ص. ۳). این قواعد به طور مداوم در حال تکامل است. تقریباً تمامی ملل تجاری اصلی جهان اعضای نظام تجاری چند جانبه هستند. اما برخی کشورها عضو این نظام نیستند و به همین جهت برای توصیف این نظام به جای اصطلاح جهان یا جهانی، اصطلاح چند جانبه به کار می رود. چند جانبه نقطه مقابل اقداماتی است که در سطح منطقه ای یا توسط گروههای کوچکتر از کشورها اتخاذ می شود (سازمان تجارت جهانی، ۱۹۹۸، ص. ۴).

نظام تجاری چند جانبه شامل مجموعه ای از موافقت نامه های چند جانبه است که عبارت اند از:

۱. موافقت نامه های چند جانبه در زمینه تجارت کالاها شامل موافقت نامه عمومی تعرفه ها و تجارت (گات) (۱۹۹۴) و موافقت نامه های همراه آن.
 ۲. موافقت نامه عمومی تجارت خدمات (GATS).
 ۳. موافقت نامه مربوط به جنبه های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری (TRIPS).
- مسئولیت نظارت بر اجرای این موافقت نامه ها بر عهده سازمان تجارت جهانی است.

مجموعه مقالات همایش چالشها و چشم اندازهای توسعه ایران - اسفند ۱۳۸۱

جدول شماره ۲. مذاکرات تجاری چند جانبه

ردیف	عنوان	شمول
۱	GATT	تمامی کالاهای صنعتی و کشاورزی
۲	GATS	خدمات بازرگانی (حرفه ای ، کامپیوتر ، تحقیق و توسعه ، اموال غیر منقول ، کرایه ای) ، خدمات ارتباطات (پستی ، پیک ، ارتباطات دور ، سمعی و بصری) ، ساخت و خدمات مهندسی مرتبط (مسکن ، عمران ، نصب ، تکمیل) ، خدمات توزیعی (حق العمل کاری ، عمده فروشی ، خرده فروشی ، اعطای فرانشیز) ، خدمات آموزشی (ابتدایی ، دبیرستان ، عالی ، بزرگسالان) ، خدمات زیست محیطی (فاضلاب ، انتقال پسمانده ها ، رفع آلودگی) ، خدمات مالی (بیمه ، بانکداری و سایر خدمات مالی مانند بورس) ، خدمات بهداشتی و اجتماعی (بیمارستانی ، بهداشت انسان و بهداشت اجتماعی) ، خدمات مرتبط با جهانگردی و مسافرت (هتل و رستوران‌داری ، آژانس مسافرتی و تور ، راهنمایی جهانگردان) ، خدمات تفریحی ، ورزشی و فرهنگی (سرگرمی و تئاتر و سیرک ، آژانس خبری ، کتابخانه ، آرشیو ، موزه و سایر خدمات فرهنگی) ، خدمات حمل و نقل (حمل دریایی ، در آبراههای داخلی ، هوایی ، فضایی ، راه آهن ، جاده ای ، خط لوله) ، سایر خدمات
۳	TRIPs	حق ثبت اختراع ، حق کپی برداری ، علائم تجاری ، طرح های صنعتی ، طرح های ساخت مدارهای یکپارچه ، اطلاعات افشا نشده و علائم جغرافیایی
۴	موضوعات جدید	محیط زیست ، سیاست رقابتی ، سرمایه گذاری خارجی ، شفافیت در خریدهای دولتی ، تسهیل تجاری ، تجارت الکترونیک ، اقتصادهای کوچک ، انتقال فناوری ، بدهی و تامین مالی

جدول شماره (۳) نشان دهنده موافقت نامه های چند جانبه در نظام تجاری چند جانبه است.

۱- موافقت نامه های تجارت کالا :

① موافقتنامه عمومی تعرفه ها و تجارت ۱۹۹۴ (گات ۱۹۹۴).

موافقتنامه های وابسته :

موافقتنامه مربوط به ارزش گذاری گمرکی.

موافقتنامه مربوط به بازرسی قبل از حمل (PSI).

موافقتنامه مربوط به موانع فنی فرا راه تجارت (TBT).

موافقتنامه مربوط به اقدامات بهداشتی و بهداشت نباتی (SPS).

موافقتنامه مربوط به رویه های صدور مجوز ورود.

موافقتنامه مربوط به حفاظتها.

موافقتنامه مربوط به یارانه ها و اقدامات جبرانی (SCM).

موافقتنامه مربوط به ضد دامپینگ "ADP".

موافقتنامه مربوط به اقدامات سرمایه گذاری مرتبط با تجارت (TRIMS).

موافقتنامه مربوط به منسوجات و پوشاک (ATC).

موافقتنامه مربوط به کشاورزی.

موافقتنامه مربوط به قواعد مبدأ.

۲- موافقت نامه های غیر کالایی شامل:

① موافقتنامه عمومی مربوط به تجارت خدمات (GATS).

① موافقتنامه مربوط به جنبه های مرتبط با تجارت حقوق مالکیت فکری (TRIPS).

قلمرو کشوری

در حال حاضر نظام تجاری چند جانبه ۱۴۴ عضو دارد. از این تعداد ۱۲۵ کشور عضو اولیه و ۱۵ کشور عضو ملحق شده اند و ۴ عضو دیگر کشور محسوب نمی شوند. ۲۸ کشور نیز در حال الحاق هستند و ۳ کشور (از جمله ایران) متقاضی الحاق اند. جدول شماره ۴ قلمرو کشوری نظام تجاری چند جانبه (یا سازمان تجارت جهانی) را نشان می دهد.

جدول شماره (۴): قلمرو کشوری نظام تجاری چند جانبه

۱	کشورهای عضو اولیه (۱۲۵ کشور)	طرفهای متعاهدگات
۲	کشورهای ملحق شده (۱۵ کشور)	اکوادور ، بلغارستان ، مغولستان ، پاناما ، قرقیزستان ، لتونی ، استونی ، اردن ، گرجستان ، آلبانی ، عمان ، کرواسی ، لیتوانی ، مولداوی ، چین (شامل تایوان).
۳	کشورهای در حال الحاق (۲۸ کشور)	الجزایر ، نپال ، روسیه ، عربستان ، روسیه سفید ، اوکراین ، ارمنستان ، سودان ، ازبکستان ، مقدونیه ، کامبوج ، ویتنام ، وانواتو ، سیشل ، تونگا ، قزاقستان ، آذربایجان ، آندورا ، لائوس ، ساموآ ، لبنان ، بوسنی و هرزگوین ، بوتان ، یمن ، کیپ ورد ، صربستان و مونته نگرو (یوگسلاوی) ، تاجیکستان ، باهاما.
۴	کشورهای متقاضی الحاق (۳ کشور)	ج .ا .ایران ، سوریه و لیبی

همان گونه که ملاحظه می شود ۱۶۸ کشور جهان عضو یا در حال الحاق هستند. این کشورها بیش از ۹۵ درصد تجارت جهان را در اختیار دارند.

قلمرو موضوعی

نظام تجاری چند جانبه قلمرو موضوعی و سهمی دارد. تمامی کالاهای تجاری (مصنوعی - کشاورزی) را شامل می شود. ۱۲ نوع اصلی و ۱۵۰ نوع فرعی خدمات و تجارت انواع حقوق مالکیت فکری مشمول مقررات این نظام است. موضوعات جدیدی نیز از کنفرانس وزرای سازمان تجارت جهانی در سنگاپور (۱۹۹۶) به این مجموعه اضافه شده است. جدول شماره (۵) قلمرو موضوعی نظام تجاری چند جانبه را نشان می دهد.

۳.۲. اصول نظام تجاری چند جانبه

اصول نظام تجاری چند جانبه عبارت اند از :

۳.۲.۱. فقدان تبعیض

تجارت بدون تبعیض که نخستین اصل نظام تجاری چند جانبه است ، شامل دو اصل زیر است :

الف) اصل رفتار دولت کامله الوداد :

بر اساس این اصل، کشورها نمی توانند میان طرفهای تجاری خود تبعیض قائل شوند. در صورت اعطای مساعدت خاص به یک کشور - همانند نرخ عوارض گمرکی پایین تر برای یکی از محصولاتشان - باید همان مساعدت را به سایر اعضای این نظام اعطا نمایند. به همین جهت این اصل به عنوان اصل رفتار دولت کامله الوداد شناخته شده است (سازمان تجارت جهانی ، ۱۹۹۸، ص ۴). تجارت میان اعضای ترتیبات تجاری منطقه ای و نظام عمومی ترجیحات (GSP) استثناء های اصل دولت کامله الوداد هستند. ب) رفتار ملی (رفتار مساوی با خارجیان و افراد محلی)؛ وقتی کالاهای خارجی وارد بازار داخلی می شود، با کالاهای وارداتی و تولید داخلی باید یکسان رفتار شود. اصل رفتار ملی داشتن رفتار یکسان با کالاهای تولید داخل و خارج کشور در موافقت نامه های اصلی نظام تجاری چند جانبه قید شده است؛ (ماده ۳ گات ، ماده ۱۷ موافقت نامه عمومی تجارت خدمات و ماده ۳ موافقت نامه حقوق مالکیت فکری مرتبط با تجارت).

۳.۲.۲. تجارت آزادتر : به تدریج از طریق مذاکره

کاهش دادن موانع تجاری از جمله : عوارض گمرکی (یا تعرفه ها) و سهمیه های وارداتی اصل دیگر این نظام است. همان طور که جدول ۲ نشان می دهد طی ۸ دور مذاکرات تجاری چند جانبه موانع تجاری کاهش یافته است.

۳.۲.۳. قابلیت پیش بینی : از طریق تثبیت تعرفه ها

تثبیت تعرفه به معنای متعهد شدن به افزایش ندادن تعرفه است. در این صورت تعرفه با ثبات و قابل

مجموعه مقالات همایش چالشها و چشم اندازهای توسعه ایران - اسفند ۱۳۸۱
جدول شماره (۵): قلمرو موضوعی نظام تجاری چند جانبه

اهداف	زمان	نام دور	ردیف
کاهش تعرفه ها	۱۹۴۷	ژنو	۱
	۱۹۴۹	آنسی (فرانسه)	۲
	۱۹۵۱	تورکواي (انگليس)	۳
	۱۹۵۶	ژنو	۴
	۱۹۶۰ - ۶۲	ژنو (دیلن)	۵
کاهش تعرفه ها و ضد دامپینگ	۱۹۶۴ - ۶۷	ژنو (کندي)	۶
کاهش کلی تعرفه ها به میزان متوسط ۲۵ درصد و موانع غیر تعرفه ای	۱۹۷۳ - ۷۹	توکیو (ژاپن)	۷
کاهش تعرفه ها - موانع غیر تعرفه ای - کشاورزی - تسای - تجارت خدمات - مالکیت فکری - حل اختلاف - تأسیس سازمان تجارت جهانی	۱۹۸۶ - ۹۴	اروگوئه	۸
کشاورزی - مالکیت فکری - سیاست رقابتی - شفافیت در خریدهای دولتی - تسهیل تجاری - حل اختلاف - محیط زیست - تجارت الکترونیک - موانع غیر تعرفه ای - خدمات - سرمایه گذاری - انتقال تکنولوژی - تامین مالی - اقتصادهای کوچک	۲۰۰۱ - ۰۰۰	دوحه	۹

همان گونه که ملاحظه می شود قلمرو موضوعی این نظام بسیار وسیع است.

جهانی شدن اقتصاد، نظام تجاری چند جانبه و برنامه چهارم توسعه

پیش بینی می شود نظام تجاری چند جانبه تلاشی است جهت ایجاد محیط بازرگانی پایدار و قابل پیش بینی (امنیت بازار) برای سرمایه گذاران و بازرگانان. در نظام تجاری چند جانبه وقتی کشورها موافقت می کنند بازارهای خود را به روی کالاها یا خدمات بگشایند، تعهدات خود را تثبیت می کنند. اعضای نظام تجاری چند جانبه تنها هنگامی می توانند تعرفه های تثبیت شده خود را تغییر دهند که طرفهای تجاری در مذاکره آن را بپذیرند. نظام تجاری چند جانبه تلاش می کند با روشهای دیگری از قبیل: ممنوعیت استفاده از سهمیه ها، قابلیت پیش بینی و ثبات را بهبود بخشد.

۳.۲.۴. ارتقای رقابت منصفانه

نظام تجاری چند جانبه گاهی معادل نظام تجارت آزاد قلمداد می شود ولی این تعبیر کاملاً درست نیست. زیرا وجود تعرفه ها و در شرایط محدود، سایر شکل‌های حمایت را مجاز می شمارد. به طور دقیق تر، نظام تجاری چند جانبه، در واقع نظامی از قواعد مربوط به تجارت مختل نشده، منصفانه و باز است. هدف بسیاری از موافقتنامه های نظام تجاری چند جانبه حمایت از رقابت منصفانه است.

۳.۳. کارکردهای نظام تجاری چند جانبه

کارکردهای نظام تجاری چند جانبه عبارت اند از: ارتباطات، محدودیتها، استثناءها و حل اختلاف

۱.۳.۳. ارتباطات

این نظام امکان تبادل اطلاعات تجاری، مشورت و مذاکرات تجاری را فراهم می کند. ارتباطات در نظام تجاری چند جانبه، به چهار طریق انجام می شود:

الف) اجلاس وزرا: وزرای بازرگانی کشورهای عضو هر دو سال یک بار طی نشستهای تجاری را بررسی می کنند.

ب) دوره‌های مذاکرات: دوره‌های مذاکرات تجاری در گذشته تحت گات (GAT) و در حال حاضر تحت سازمان تجارت جهانی (W.T.O) با هدف ایجاد همکاری میان بازیگران مختلف در نظام تجاری چند جانبه است.

پ) گروههای کاری: در حال حاضر ارتباط اعضای نظام تجاری چند جانبه در موضوعاتی مانند تجارت و محیط زیست و تجارت و سیاست رقابت از طریق گروههای کاری آنهاست.

ت) مکانیزم بررسی سیاست تجاری: سازوکار بررسی سیاست تجاری ابتدا در سال ۱۹۹۸ برقرار شد و رکن مرور سیاست تجاری آن را اجرا می کند و برای کشورهای بزرگ هر دو سال یک بار انجام می شود و سیاستهای آنها، که بر تجارت بین الملل مؤثر است، بررسی می شود.

۳.۳.۲. محدودیتها: این نظام اقدامات سیاست تجاری کشورهای عضو را محدود می سازد.

محدودیتها، عبارت از مواردی است که کشورها ملزم به اجرا یا عدم اجرای آن هستند. محدودیت عمومی، که سیاست تجاری اعضای نظام تجاری چند جانبه باید آنرا مراعات نمایند، اصل عدم تبعیض است سایر محدودیتها مقرراتی است که در موافقت نامه گات ۱۹۴۷ به شکل معاهده آمده و سپس در گات دوم (۱۹۹۴) تکمیل شده است.

مهمترین محدودیت‌های این نظام عبارت‌اند از:

الف) تثبیت تعرفه: تعرفه متداولترین شکل سیاست تجاری است. نظام تجاری چند جانبه استفاده از آن را ممنوع نمی‌کند بلکه کشورهای عضو را ملزم به کاهش تعرفه‌ها و سپس تثبیت آن در سطحی می‌کند که خود بدان متعهد شده‌اند.

ب) ارزیابی گمرکی: از آنجا که کشورها می‌توانند از طریق ارزیابی گمرکی، بدون نقض تثبیت تعرفه‌ها، موانع و نا امنیهایی در تجارت ایجاد کنند، موافقت نامه‌های چند جانبه تجاری به دنبال جلوگیری از چنین رفتاری است. برای مثال در تعرفه‌ها برحسب درصدی از ارزش کالا که بر کالاهای وارداتی وضع می‌شود - اگر روش ارزیابی گمرکی دقیقاً تعریف شده و مشخص نباشد - ارزیاب گمرک ممکن است ارزش کالا را بزرگ‌نمایی کند تا تعرفه جمع‌آوری شده افزایش یابد. از سوی دیگر واردکنندگان مشتاق‌اند ارزش کالاهای وارداتی هرچه کمتر برآورد شود. با مقررات مربوط به ارزیابی گمرکی، رویه ارزیابی شفاف و پیش‌بینی‌پذیر می‌شود.

پ) مقررات محصول: دولت‌ها مقررات مختلفی برای محصولات وضع می‌کنند که ممکن است بر هزینه تولید و امکان‌پذیری تجارت آن محصولات اثر گذارد. مقررات داخلی و مقررات مربوط به بهداشت و سلامت عمومی از جمله آنهاست. این مقررات ممکن است به ضرر محصولات وارداتی باشد. موافقت نامه‌های چند جانبه تجاری محدودیت‌هایی برای وضع این گونه قواعد وضع نموده است تا به ضرر محصولات وارداتی نباشد. دو مجموعه از این محدودیتها عبارت‌اند از:

* مقررات فنی و استانداردها

* اقدامات بهداشت انسانی و حیوانی و بهداشت نباتی.

هدف هر دو محدودیت، جلوگیری از تبعیض عیله واردات است و هر دو نا اطمینانی در تجارت بین‌المللی را کاهش می‌دهد.

ت) محدودیت‌های کمی: نظام تجاری چند جانبه وضع محدودیت‌های کمی را بر وارداتی از قبیل: سهمیه‌های وارداتی و مجوز واردات - ممنوع کرده است. سهمیه‌های وارداتی بر محصولات خاصی وضع می‌شود و مجوز وارداتی، ارز کمیاب کشور را به صورت تبعیض آمیز به آن تخصیص می‌دهد. نوعی از

محدودیت‌های داوطلبانه صادراتی، که به صورت کمی است، ممنوع شده است (بعنوان بخشی از قواعد محافظت‌ها). در مواردی که محدودیت‌های کمی وجود دارد، کشورهای عضو نظام تجاری چند جانبه ابتدا باید آن را با معادل تعرفه‌ای جایگزین نمایند و در مرحله بعد تعرفه‌ها را کاهش دهند و تثبیت نمایند.

ج) یارانه‌ها: موافقت نامه یارانه‌ها و اقدامات جبرانی، یارانه‌ها را به یارانه‌های ممنوع و مجاز تقسیم می‌کند. یارانه‌های ممنوع شامل یارانه‌های صادراتی است (آی.تی.سی و کامنولت، ۱۹۹۹، ص ۸).

چ) سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی: در موافقتنامه اقدامات سرمایه‌گذاری مرتبط با تجارت کشورها از به‌کارگیری پنج اقدام در مقابل سرمایه‌گذاری خارجی منع می‌شوند که عبارت است از: الزامات محتوای داخلی، الزامات تراز تجاری (واردات منوط به تولید داخلی شود)، الزامات تراز تجاری تحدیدکننده واردات، محدودیت ارزی و صادرات منوط به تولید داخلی (همان: ۱۶-۱۶۲).

ح) خدمات: حوزه شمول گاتس شامل ۱۲ بخش و ۱۵۰ زیر بخش خدماتی است که در جدول ۵ به تفصیل ارائه شد.

خ) مالکیت فکری: مقررات TRIPS بر موارد زیر اعمال می‌شود: حق ثبت اختراع، حق کپی برداری و حقوق مرتبط با آن؛ علائم تجاری، طرح‌های صنعتی، طرح‌های ساخت مدارهای یکپارچه، اطلاعات افشا نشده و علائم جغرافیایی (همان: ۱۳).

۳.۳.۳. استثناءها: این نظام در مواردی به اعضای خود اجازه می‌دهد محدودیت‌ها را مراعات نکنند و از آن مستثنی شوند. استثناءهای مجاز در نظام تجاری چند جانبه عبارت‌اند از:

الف) ضد دامپینگ: در صورتی یک محصول دامپینگ شده تلقی می‌گردد که قیمت صادراتی آن کمتر از قیمت آن در کشور صادر کننده باشد یا به قیمتی کمتر از هزینه تولیدش فروخته شود. موافقتنامه چند جانبه مربوط به رویه‌های ضد دامپینگ به کشورها اجازه می‌دهد بر واردات دامپینگ شده عوارض ضد دامپینگ وضع کنند.

ب) عوارض جبرانی: موافقت نامه مربوط به اقدامات جبرانی به کشورها اجازه می‌دهد بر واردات کالاهای برخوردار از یارانه، عوارض جبرانی وضع نمایند. هدف از این کار منع یا تحدید استفاده از یارانه‌هایی است که آثار سوء بر منافع سایر اعضا دارد و منجر به وارد آمدن لطمه عمده‌ای به صنعت داخلی کشور واردکننده می‌شود.

پ) محافظت‌ها: موافقت نامه مربوط به اقدامات حفاظتی به کشورهای در حال توسعه اجازه می‌دهد واردات را برای دوره‌های موقت، محدود نمایند اگر موجب وارد آمدن لطمه جدی به صنعت داخلی که محصولات مشابه یا کاملاً رقابتی تولید می‌نماید، می‌گردد.

ت) حمایت از موازنه پرداختها: اگر کشوری مواجه با تقاضای اضافی شدیدی برای ارز است و این وضعیت باعث می‌شود نتواند ذخائر ارزی خود را حفظ کند، مجاز است در وهله اول از تعرفه و در وهله

بعد از سهمیه وارداتی استفاده کند.

ج) موافقت نامه‌های ترجیحی تجاری: یکی از استثناءهای اصل دولت کامله الوداد موافقتنامه‌های منطقه‌ای ترجیحی تجاری است که در آن کشورها می‌توانند طبق موافقت نامه‌های

منطقه‌ای، تعرفه‌ها و سایر موانع فراراه تجارت را به صورتی تبعیض آمیز کاهش دهند.

۴.۳.۳. حل اختلاف: مکانیزمی برای حل و فصل اختلافات تجاری میان اعضای این نظام وجود

دارد که در آن مورد رعایت نکردن مقررات نظام تجاری چند جانبه قضاوت می‌کند. کارکردهای چهارگانه

نظام تجاری چند جانبه کاملاً روشن می‌سازد که این نظام یک بازی همکاری را در تجارت جهانی هدایت

می‌کند (دیردورف، ۱۹۹۶: ۳).

نظام تجاری چند جانبه دارای سازوکار حل و فصل اختلافات تجاری است. ابتدا سعی می‌شود

اختلاف تجاری از طریق مشورت حل و فصل شود. اگر این شیوه شکست خورد تلاش برای حل اختلاف

از طریق مشورت بر مبنای دو جانبه، اختلاف نزد رکن حل اختلاف مطرح می‌شود. رکن حل اختلاف به

محض تقاضای کشور شکایت کننده، هیئت رسیدگی تشکیل می‌دهد.

هر یک از طرفهای اختلاف می‌تواند تقاضای استیناف کند. گزارش هیئت استیناف به رکن حل

اختلاف تسلیم می‌شود. اگر طرفی که تعهدی را نقض کرده است ظرف مهلت متعارفی به توصیه‌های

هیئت رسیدگی عمل ننماید، موضوع جبران مطرح می‌شود.

اگر طرف ناقض تعهدات، در اجرا، قصور و از جبران خسارت، خودداری کند طرف متضرر می‌تواند

از رکن حل و فصل اختلاف درخواست نماید تا به وی اجازه دهد با تعلیق امتیازات یا سایر تعهدات طبق

موافقت نامه که به ضرر تجارت کشور اول منجر می‌شود، اقدام تلافی جویانه‌ای اتخاذ نماید

۴.۳. مزایا

مهمترین مزایای الحاق به نظام تجاری چند جانبه عبارت است از:

* دسترسی بیشتر به بازارهای صادراتی

* آثار مفید عضویت در این نظام بر معتبر بودن سیاستهای دولت

* آثار مفید عضویت در این نظام بر سیاستهای داخلی و نهادهای مربوط به تجارت خارجی کشور.

* قابلیت پیش بینی، امنیت و شفافیت دسترسی به بازار

* امکان حل و فصل اختلافات تجاری با طرفهای تجاری حتی برای کشورهای کوچک و ضعیف
* فرصت برای شکل دادن به اصول و قواعد جدید نظام تجاری چند جانبه (باکتا و زدبنیک، ۲۰۰۲،

۱۱۰)

۴. برنامه چهارم توسعه

برنامه چهارم توسعه باید با توجه به پدیده جهانی شدن اقتصاد و نظام تجاری چند جانبه تدوین شود. بدین منظور ابتدا وضع موجود رژیم تجارت خارجی ایران ارائه و سپس وضع مطلوب تبیین می شود. سرانجام چگونگی رسیدن از وضع موجود به وضع مطلوب (برنامه ریزی) بیان می شود.

۴.۱. وضع موجود رژیم تجارت خارجی ایران

MFN: نرخهای تعرفه مندرج در جدول تعرفه گمرکی کشور در مورد همه کشورها، بجز کشورهایی که ایران با آنها موافقتنامه ترجیحی دارد، به طور یکسان و بدون تبعیض اعمال می شود. از این رو اصل دولت کامله الوداد در رژیم تجارت خارجی ایران رعایت می شود.

* رفتار ملی: اخذ مابه التفاوت از تعدادی از کالاهای وارداتی توسط سازمان حمایت از مصرف کنندگان و تولیدکنندگان می تواند نقض رفتار ملی به حساب آید.

* اشخاص حقیقی یا حقوقی خارجی که بخواهند اقدام به یک فعالیت خدماتی در ایران بنمایند از لحاظ رفتار ملی و دسترسی به بازار با شرایط و محدودیتهایی مواجه می شوند.

* تفسیر اصل ۴۴ قانون اساسی توسط شورای نگهبان، امکان فعالیت بخش خصوصی ایرانی را فراهم نموده است اما خارجیان کماکان امکان فعالیت جز در مناطق آزاد ندارند.

* در مورد حمل خریدهای دولتی خارجی، طرح فوب و حمل توسط کشتیرانی ج.ا. ایران حاکم است و کشتیهای خارجی ملزم به پرداخت ۱۰ درصد عوارض هستند.

تثبیت تعرفه: نرخهای تعرفه بر واردات (شامل حقوق گمرکی و سود بازرگانی) تثبیت شده نیست و هر ساله تغییر می کند. حتی براساس لایحه تجمیع عوارض، سود بازرگانی متغیر است و هر ساله توسط هیئت دولت تغییر می کند.

* تعدد قوانینی که کارکرد تعرفه ای دارد متغیر است.

تجارت آزادتر: از طریق تخصیص ارز، محدودیتهایی کمی بر واردات اعمال می شود (در قوانین بودجه سالانه، سقف تعهدات ارزی بانک مرکزی مشخص می شود).

* موانع غیر تعرفه ای متعددی در رژیم تجارت خارجی کشور وجود دارد.

* نظام واردات کشور ، غیر اتوماتیک است و واردات مجاز غیر مشروط نداریم. در واقع تمامی واردات مجاز از نوع مجاز مشروط است و باید مجوز ورود اخذ کنند که نوعی محدودیت کمی بر واردات است.

* میانگین حسابی نرخهای تعرفه کشور در سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ به ترتیب ۹۱/۸ درصد و ۲۷ درصد بوده است. البته در سال ۱۳۸۰، که نرخ ارز محاسبه گمرک ۱۷۵۰ ریال بوده است. در واقع نرخ تعرفه یک چهارم مبلغ ذکر شده یعنی ۱۶/۸ درصد می شود. بنابراین در سال ۱۳۸۱ میانگین نرخ تعرفه افزایش یافته است. میانگین وزنی نرخهای تعرفه در سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ به ترتیب ۱۶/۵ درصد و ۲۵ درصد بوده است (وزن از درآمد گمرکی سال قبل محاسبه شده است). حداکثر نرخ تعرفه در سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ به ترتیب ۴۲۰ درصد و ۱۲۶ درصد بوده است که بر واردات منسوجات و پوشاک وضع شده و عامل گسترش قاچاق پوشاک بوده است.

* تعدادی از کالاهای ممنوع ورود هستند که ممنوعیت شرعی ندارند.

موافقت نامه یارانه ها و اقدامات جبرانی:

الف) سه ماده از مقررات کشور در ردیف یارانه های ممنوع موافقتنامه یارانه ها و اقدامات جبرانی قرار می گیرند:

۱. ماده ۱۹ قانون مقررات صادرات و واردات

۲. بند ب از تبصره ۲۹ قانون برنامه اول

۳. ماده ۱۴۱ - الف قانون مالیاتهای مستقیم

ب) یارانه های قابل پیگیری عبارت اند از:

۱. تبصره ۶ قانون برنامه اول

۲. ماده ۵۰ قانون برنامه سوم

۳. بند ۱ - تبصره ۵ قانون بودجه سال ۱۳۸۰

۴. ماده ۱۴۲ قانون مالیاتهای مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳ با اصلاحیه ۱۳۷۱/۳/۶.

این یارانه ها تا زمانی می توانند ادامه یابند که منجر به آثار سوء بر منافع کشورهای دیگر عضو نظام

تجاری چند جانبه نشوند (حامد روحانی، ۱۳۸۰: ۱۳۵ و ۱۳۶) ۸.

قوانین ملی: در شرایط جهانی شدن اقتصاد و گسترش نظام تجاری چند جانبه، موافقتنامه ها و

کنوانسیون های توافق شده در سازمانها و مجامع بین المللی، قوانین حاکم بر اقتصاد جهانی را شکل

می دهند در زمینه تجارت جهانی، موافقتنامه های نظام تجاری چند جانبه، قوانین حاکم بر تجارت جهانی هستند کشورهای عضو آن یا قوانین آن را می پذیرند و آن را در ردیف قوانین ملی خود در می آورند یا آن که دارای قوانین ملی شان با موافقتنامه های نظام تجاری چند جانبه سازگار است. براین اساس لازم است قوانین موجود کشور از جهت سازگاری با قوانین این نظام بررسی شوند.

جمهوری اسلامی ایران در زمینه های مختلفی مانند ضد دامپینگ (بجز ماده ۷ قانون امور گمرکی)، رقابت، قواعد مبدأ و تدابیر حفاظتی فاقد قانون است.

الزامات عملکرد صادراتی: طبق ضوابط پذیرش سرمایه گذاری خارجی تحت پوشش قانون جلب و حمایت سرمایه های خارجی که در ۱۳۷۸/۸/۲۸ به تصویب هیئت وزیران رسیده است، انتقال سود و سایر انتقالات ارزی سرمایه گذار خارجی صرفاً از محل عواید ارزی امکان پذیر است. بر اساس این ضابطه خروج ارز از کشور منوط به ارزآوری صادراتی معادل آن است که منطبق با موافقت نیست. از سوی دیگر طبق ماده ۲۴ اصلاحی آئین نامه اجرایی قانون مقررات صادرات و واردات، صادرکنندگانی که نسبت به واردات موقت اقدام می کنند موظف اند حداقل به میزان ۱۲۵ درصد ارزش آن کالا صادر نمایند.

بازپرداخت حقوق و عوارض متعلق به واردات: بند الف ماده ۱۱۳ قانون برنامه سوم مقرر می دارد: حقوق گمرکی و سود بازرگانی مواد اولیه و واسطه ای وارداتی مورد استفاده در تولید کالاهای صادراتی پس از صدور محصولات تولیدی مسترد خواهد شد.

۴.۲. وضع مطلوب

- * سازگاری مقررات کشور با موافقت نامه های نظام تجاری چند جانبه.
- * وجود قوانین مورد نیاز با توجه به تحولات ناشی از جهانی شدن اقتصاد و تکامل نظام تجاری چند جانبه.

* انطباق رویه های اجرایی تجارت خارجی کشور با قواعد و رویه های حاکم بر تجارت جهانی.

۴.۳. رئوس اقدامات برنامه چهارم

- * تهیه قوانین رقابت، تدابیر حفاظتی، ضد دامپینگ و قواعد مبدأ.
- * حرکت به سمت تثبیت تعرفه ها
- * رفع موانع غیر تعرفه ای
- * رفع محدودیتهای کمی بر واردات

مجموعه مقالات همایش چالشها و چشم اندازهای توسعه ایران - اسفند ۱۳۸۱
* کاهش حمایت‌های تعرفه ای و جایگزینی سیاست‌های افزایش دهنده قدرت رقابت محصولات.

بنگاهها و صنایع

- * حذف یارانه های ممنوع و قابل پیگیری
- * رفع ناسازگاری قوانین و رویه های کشور با قوانین و رویه های نظام تجاری چندجانبه
- * باز تعریف سیاست‌های حمایتی به منظور کاهش حمایت‌های سستی و تعریف حمایت‌های جدید.

۵. نتیجه گیری و پیشنهاد

جهانی شدن اقتصاد از نظام تجاری چند جانبه تأثیر بسزایی پذیرفته است. قلمرو موضوعی و کشوری این نظام بسیار وسیع است و کارکردها و مزایای آن مشوق الحاق به آن و بهره مند شدن از منافع آن است. پیشنهاد می شود در برنامه چهارم اقدامات لازم از قبیل تهیه قوانین جدید و سازگاری مقررات و رویه های اجرایی کشور با نظام تجاری چندجانبه - در دستور کار قرار گیرد.

کتابنامه

* Deardorff, Alon and of storn.

'what the public should know about Globalization and the world Trade organization', ۲۰۰۰

* UNCTAD. Informal

Ecounter on International Governance: Trade in a Globalization world Economy', ۱۹۹۱

* UNCTAD.

'Globalization and liberalization, Development in the face of two powerful currents', ۱۹۹۶

* Hirst, p. and G. Thompson. 'Globalization in Question'

* W T O. 'Globalization and Trade', Annual Report, ۱۹۹۸

* Hey, John D. (Editor). The future of Economics, Blackwell publisher, ۱۹۹۲

- * ITC
- COMMONWEALTH secretariat. Business Guide to the world Trading System, 2nd edition, 1999
- * WTO. Introduction to WTO, Trading into the future, 2nd edition, July 1998
- * Deardorff, Alan. An Economist's Overview of the world Trade Organization, Seventh U.S.-Korea academic symposium, University of Michigan, Aug 1996
- * UNCTAD. The Multilateral Trading System After Doha, in: Trade Development Report 2002, Developing countries in World Trade, Geneva, 2002
- * UNCTAD. WTO Accessions and Development Policies, Geneva, 2001
- * Bacchetta, Marc and Zdenek Drabek. Effects of WTO Accession on Policy-making in Sovereign States, wto staff working paper, April 2002
- * WTO. Accession to the world Trade Organization, Procedures for Negotiations Under Article XVIII, WT/ACC/1, March 1995
- * Hoekman, Bernard M. and Michel M. Kosteci. The Political Economy of The World Trading System, The WTO and Beyond, Oxford University Press, 2000
- * WTO. The Result of The Uruguay Round of Multilateral Trade NEGOTIATIONS, WTO Publication, 1995
- * Anderson, Kym. "The Future of The WTO", University of Adelaide, Feb. 1998
- * Hoekman, Bernard M. "Developing Countries and The Multilateral Trading System After the Uruguay Round", in : Global Development fifty years After Bretton woods, 1997
- * روحانی ، حامد. تحلیل نظام یارانه ای بخش صنعت پس از عضویت ایران در سازمان جهانی تجارت، پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی ، استاد راهنما : دکتر سیدحسین میرجلیلی ، مرکز آموزش مدیریت دولتی ، شهریور ۱۳۸۰.

مجموعه مقالات همایش چالشها و چشم اندازهای توسعه ایران - اسفند ۱۳۸۱

* وزارت بازرگانی. قانون مقررات صادرات و واردات و آئین نامه اجرایی آن، مؤسسه مطالعات و

پژوهشهای بازرگانی، شهریور ۱۳۷۹.

* بنایی، رضا. قانون امور گمرکی و آئین نامه اجرایی آن، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی،

مهر ۱۳۸۰.

Economic Globalization جهانی شدن اقتصاد

Inter - National Economy اقتصاد بین الملل

Globalized Economy اقتصاد جهانی شده

Openness باز بودن

Fragmentation گسستگی

consolidation یکپارچگی

Telecommunications. فناوری ارتباطات دور

Semi - Conductor نیمه هادی

Microchip میکرو چیپ

Financial Integration ادغام مالی

multilateral trading system نظام تجاری چند جانبه

most - Favoured Nation most - کامله الوداد

biniding of tariffs ثبت تعرفه ها

Communication. ارتباطات

working groups گروههای کاری

Trade policy Review Mechanism سازوکار بررسی سیاست تجاری

Trade policy Review Body رکن مرور سیاست تجاری

Constraint. محدودیتها

Customs \ ارزشیابی گمرکی

ad Valorem درصدی از ارزش کالا

product regulation مقررات محصول

Sanitary بهداشت انسانی و حیوانی

Phyto Sanitary بهداشت نباتی

quantitative restrictions محدودیتهای کمی

Quota سهمیه های وارداتی

Import Licensing مجوز واردات

Voluntary Export Restraints. محدودیتهای داوطلبانه صادراتی

TRIMs. اقدامات سرمایه گذاری مرتبط با تجارت

patent حق ثبت اختراع

Copyright حق کپی برداری

Trademark علائم تجاری

Industrial design. طرحهای صنعتی

Layout - design. طرحهای ساخت مدارهای یکپارچه

exceptions استنهاها

Safegaurds. محافظتها

Dispute Settlement حل اختلاف

Cooperative game بازی همکارانه

Dispute Settlement Body. رکن حل اختلاف

سازمان تجارت جهانی ۱۴۴ عضو دارد که ۳ عضو از اعضای اولیه (هنگ کنگ ، ماکائو و اتحادیه